

stránkách pořadatelských institucí, v němž budou všechny příspěvky přehledně shrnuty s odkazy na archivní fondy, o nichž pojednávají.

O tom, že se Václav Mencl stává kanonizovanou osobností české památkové péče a že zájem o něj jeví z pohledu historiografie oboru také dějepisci umění, není pochyb. Realizované zasedání tak otevírá otázku, kdy se do budoucna dočkáme skutečného a komplexního zhodnocení Menclova díla, pro nějž je znalost pramenů jen jedním z předpokladů.

Tereza JOHANIDESOVÁ

Křivoklátsko mezi dvěma světy, 21.–22. 6. 2018

Třetí červnový týden roku 2018 se v Lánech konala konference s poetickým názvem *Křivoklátsko mezi dvěma světy – od šlechtictví ke státu*. Akci spolupřádaly čtyři instituce, a to Státní okresní archiv Rakovník, Muzeum T. G. Masaryka v Rakovníku, Rabasova galerie Rakovník a Státní hrad Křivoklát. Nabitý přednáškový program doplnily exkurze jak po přírodních, tak kulturních památkách.

První blok zahájila přednáška prof. PhDr. Jaroslava Čechury, DrSc. z Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, jež v obecné rovině pojednala vývoj velkostatku a každodenní život v období raného novověku. Mgr. František Iša z Národního památkového ústavu navázal analýzou zprávy o stavu panství Křivoklát z roku 1729 a nástinem její ediční přípravy pro tisk. Posluchače seznámil s méně známým typem pramene, který obsahuje cenné informace nejen z hospodářského zázemí šlechtického dominia, nýbrž i jeho přírodního a kulturního bohatství.

Druhý blok uvedl PhDr. Jan Randák, Ph.D. z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, který konfrontoval dosavadní historiografický přístup k první republice s úvahami o idealizaci výkladu dějin. Analyzoval strukturu vládnutí v meziválečném Československu, a to při zahrnutí nacionálního diskurzu. Navázal Mgr. Zdeněk Hazdra, Ph.D. z Ústavu pro studium totalitních režimů, který se zaměřil na osudy bývalé aristokracie v meziválečném období, ohrožované první pozemkovou reformou, vysokým daňovým zatížením a odebráním šlechtických titulů. Závěrem představil některé z výrazných příslušníků této společenské skupiny, kteří se přihlásili do služby „Masarykovy republiky“.

Ve druhém, vskutku velmi nabitém, bloku vystoupila též PhDr. Jana Croy z Uměleckoprůmyslového muzea a sledovala okolnosti, jež provázely odprodej zámku v Lánech do rukou Československé republiky v roce 1921. Bohužel z časových důvodů nebylo možno poutavý příspěvek vyslechnout v celé jeho podobě a nezbývá než se těšit na tištěnou verzi v kolektivní

monografii. Ing. Robin Ambrož, Ph.D. ze společnosti Colloredo-Mannsfeld spol. s r. o. se zaměřil na lesnické a myslivecké hospodaření v Lánské oboře po roce 1921. Kladl si otázku, jaké změny nový majitel do správy zaváděl. Závěrem bloku vystoupila PhDr. Mgr. Kristýna Kaucká, Ph.D. z Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd ČR, v. v. i. s příspěvkem sledujícím strategie poslední generace soukromých majitelů velkostatků Křivoklát z rodu Fürstenberg.

Odpolední blok, v celkovém pořadí již třetí, zaujal milovníky památkové péče a architektury. Hned v prvním příspěvku Ing. Jan Žizka z Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště (NPÚ, ÚOP) středních Čech představil jednotlivé hospodářské dvory, jež se na bývalém velkostatku Křivoklát nacházely. Přednášku doprovázel fotografický materiál, katastrální zákresy a plány. Se zahradně-architektonickými díly na území Křivoklátska účastníky konference seznámila ThDr. Šárka Steinová, Th.D. z Národního archivu v Praze. Posluchačům představila zahradnické ateliéry Františka Thomayera a Josefa Vaňka. Díky jejímu detailnímu výzkumu a konfrontaci historických map se současným stavem bylo možno sledovat, kolik unikátních zahradnických děl již podleho zubu času, či se pomalu ztrácí před očima. Konferenční blok uzavřela Ing. arch. Eva Volfová z NPÚ, ÚOP středních Čech, která na bohaté fotodokumentaci představila stavební vývoj v památkově chráněném pásmu národní kulturní památky Křivoklát. Ze své praktické zkušenosti pohovořila o nesnadném naplňování ideálních představ památkové péče.

Navzdory velmi nabitému programu se podařilo jednání ukončit s přesností na minuty a následoval doprovodný program. Účastníci konference měli ojedinělou možnost absolvovat exkurzi v Lánské oboře v doprovodu ředitele lánské lesní správy Ing. Miloše Baláka. Slunečné počasí přálo malebným pohledům do krajiny i procházce po zbytcích hradu Jívno, jenž se nachází na vodní nádrži Klíčava. Večerní program se odehrál přímo v obci Křivoklát v Hotelu Sýkora, tedy v budově, kde hospoda fungovala již od poloviny 17. století. Svými návštěvami proslavil pohostinské zařízení například básník Svatopluk Čech.

Druhý a zároveň poslední konferenční den proběhla v hradní kapli přednáška prof. PhDr. Ing. Jana Royta, Ph.D. z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, který se věnoval jak historickým, tak uměnovědným souvislostem sakrálního prostoru hradu Křivoklát.

Závěrem nezbývá než vyjádřit poděkováním institucím, jež se organizace takto poutavé konference ujaly a těšit se na tištěný výstup.

Kristýna KAUCKÁ

Paneláci

SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie; ŠVÁCHA, Rostislav; NOVOTNÁ, Eva; JIRKALOVÁ, Karolina (edd.). *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích, Kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*. Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, 2016. ISBN 978-80-7101-161-3.

SKŘIVÁNKOVÁ, Lucie; ŠVÁCHA, Rostislav; KOUKALOVÁ, Martina; NOVOTNÁ, Eva; (edd.). *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989, Kritický katalog k výstavě Bydliště: panelové sídliště, Plány, realizace, bydlení 1945–1989*. Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, 2017. ISBN 978-80-7101-169-9

Náš knižní trh již od roku 2007, kdy vyšlo *Husákov 3+1: Bytová kultura 70. let*,¹ pozvolna zaplňuje tituly věnované sídlištím – hromadnému bydlení i výtvarným dílům ve veřejném prostoru, tématu se věnují i výstavy. Hubert Guzik se ve své recenzi pražské výstavy *Bydliště: panelové sídliště a brněnské výstavy Paneland v Art + Antiques*² ptá, zda je to tečka za paneláky. Jsem přesvědčena, že obě výstavy jsou opravdu pomyslnou tečkou – za dlouholetým negativním vnímáním sídlišť. Výstavy však skončily a zůstávají po nich tučné katalogy-monografie. Zatímco výstavy byly tečkou, knihy představují nový začátek – začátek zájmu široké veřejnosti, rozšíření a prohloubení poznávání sídlišť a konečně také jejich akceptace. Zdá se, že dlouhé a nepřilíhš plodné období kritiky sídlišť končí a nastává čas vážně se zabývat jejich budoucností, diskutovat se začínají třibit názory. V knihovničce jsme již měli vývoj modernistických sídlišť,³ pohled na poválečnou bytovou architekturu,⁴ tři monografie o sídlištích,⁵ atlas normalizačních výtvarných děl,⁶ publikaci

■ Poznámky

1 Lada Hubatová-Vacková – Cyril Říha (edd.), *Husákov 3+1: Bytová kultura 70. let*, Praha 2007.

2 Hubert Guzik, *Tečka za paneláky?*, *Art & Antiques*, 2018, č. 3, s. 10–19.

3 Lucie Zdražilová, *Když se utopie stane skutečností. Panelová sídliště v Československu 1953–1989*, Praha 2013.

4 Kimberly Elman Zarecor, *Utváření socialistické modernity – bydlení v Československu v letech 1945–1960*, Praha 2015.

5 Petr Maleček – Veronika Valentová – Miroslav Jeřábek (edd.), *Lesná – 50 let sídliště*, Brno 2012. – Ladislav Zikmund-Lender (ed.), *Experimentální sídliště Invalidovna*, Hradec Králové 2014. – Barbora Špičáková (ed.), *Sídliště Solidarita*, Praha 2014.

6 Pavel Karous (ed.), *Veřelci a volavky: Atlas výtvarných děl ve veřejném prostoru v Československu v období normalizace (1968–1989)*, Praha 2013.

o bytové kultuře,⁷ o typologii hromadného bydlení⁸ a budoucnosti sídlišť⁹ či sídlištní road movie;¹⁰ sídliště jsou tematizována ve výtvarném umění.¹¹ Dosud jsme ale postrádali solidní teoretický základ pro výzkum sídlišť. A nejenom to, nevěděli jsme vlastně ani, zda modernistické soubory hromadného bydlení vůbec patří do dějin architektury.¹² V roce 2017 jsme se konečně dočkali publikace, která zaplnila velkou mezeru nejen na knižním trhu, ale především v historiografii české architektury – dvoudílné knihy *Paneláci*. Že jde o počín významný nejen v malé komunitě odborníků, dosvědčuje cena Magnesia Litera za nejlepší odbornou knihu roku 2017, kterou byla publikace vzápětí po vydání druhého dílu ověřena.

Výzkumný projekt

Paneláci jsou výsledkem dosud nejrozsáhlejšího systematického výzkumu tuzemských panelových sídlišť, probíhajícího od roku 2013 do roku 2017. Iniciátorkou a hlavní aktérkou grantového projektu Paneláci je Lucie Skřivánková (dříve Zadrazilová) z Umělecko-průmyslového muzea v Praze. Výzkumný projekt *Panelová sídliště v České republice jako součást městského životního prostředí: Zhodnocení a prezentace jejich obytného potenciálu* byl financován z prostředků ministerstva kultury v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) Ministerstva kultury ČR. Mezioborový výzkum mapoval historické, sociální, kulturní a demografické aspekty sídlišť. Dlouhý název výzkumného úkolu se v průběhu práce vtělil do stručného, zřetelného a výstižného názvu *Paneláci*. Nejen název knihy, ale především kniha samotná jsou nesené ideou, že sídliště mohou být dobrým místem pro život, a ať chceme nebo ne, tvoří nedílnou součást nejen našeho prostředí, ale dokonce našeho kulturního dědictví. V případě hlavních editorů Lucie Skřivánkové¹³ a Rostislava Šváchy¹⁴ se nejedná o teorii, ale o prožitý poznatek. Práci na výzkumném projektu předcházely dvě významné tematicky související publikace, které vyšly v roce 2011: slovensko-anglicky vypravený přehled vývoje hromadné bytové výstavby na Slovensku od týmu Henriety Moravčíkové ze Slovenské akademie věd, mapující prudký poválečný rozvoj hlavního města Slovenska, v knize *Bratislava: atlas sídlisk: Vitajte v panelstory*¹⁵ a anglické vydání knihy *Utváření socialistické modernity – bydlení v Československu v letech 1945–1960*¹⁶ americké historičky architektury Kimberly Elman Zarecor¹⁷ zaměřující se na průsečky tvorby architektů, navrhování bytové výstavby a státního aparátu v raném období vlády Komunistické strany Československa. Formou zpracování u první knihy a hloubkou záběru u druhé mohly být inspirací, příkladem a potvrzením správnosti volby tématu, jejich úspěch u čtenářů zase mohl povzbudit k rozsáhlé badatelské a náročné editorské práci. Rostislav Švácha se k inspiraci oběma

publikacemi otevřeně hlásí, Lucie Skřivánková zmiňuje jako zásadní práce Ladislava Lábusa, Josefa Pleskota a Rostislava Šváchy z konce 90. let. Zatímco oba významní architekti se tehdy pustili do polemiky s názorem laické i odborné veřejnosti, rozkráceným v bezradnosti mezi sněním o bourání sídlišť a jejich zlidšťování pomocí šikmých střech, nástaveb, přístaveb a barev, Švácha, jak shrnuje Skřivánková, poukázal na kořeny panelových sídlišť ve vědeckém funkcionalismu architektonické avantgardy a dal je do kontextu s industrializací a racionalizací práce a upozornil na skutečnost, že více či méně zdařile odrážejí rysy vývoje moderní architektury.¹⁸ Přistupoval k nim bez předpokladů, na základě faktů a ukázal, že existují sídliště s nepopíratelnými architektonickými, urbanistickými i výtvarnými kvalitami. V roce 2000 napsal: „Při všem špatném, co sídliště na sklonku osmdesátých let u nás způsobila, pokládám jejich paušální odsudky za nemístné a vlastně nezodpovědné. (...) Vzpírám se zkrátka tomu, abych házel do jednoho pytle pražskou Novodvorskou a pražské Jižní Město, brněnské sídliště Lesná na jedné a například Bohunice na druhé straně. Mezi kvalitou těchto sídlišť existují zřetelné rozdíly, dané schopnostmi architektů a rozmanitými politickými a ekonomickými podmínkami provádění jejich projektů. A dnešní seriózní architekti, investoři, historici umění, ba už i památkáři by se podle mého měli naučit tyto rozdíly vnímat a vyvozovat z toho důsledky.“¹⁹ Primárně umělekohistorické zaměření výzkumu bylo dáno badatelskou základnou, jádro týmu tvoří odborníci z řad historiků umění. Zásadní oporu tým získal právě v osobě uznávaného historika umění a významného teoretika architektury s mezinárodním renomé, Rostislava Šváchy. Ten zúročil v knize nejen bohaté zkušenosti editorské, ale stal se i jejím hlavním autorem. Kniha *Paneláci* je jen jedním z výstupů výzkumného a výstavního projektu.²⁰ Tým badatelů zkoumal po dobu pěti let 73 českých sídlišť z hlediska architektonického, urbanistického, umělekohistorického, demografického a památkového. Všechny 73 sídlišť bylo v podobě pasportů postupně představeno veřejnosti, každý kraj měl vlastní výstavu konající se vždy pod širým nebem na speciálních samonosných výstavních betonových panelech. Ze všech krajů republiky se do „užšího výběru“ dostalo 50 sídlišť v celkem 26 městech. Pouze jediné sídliště reprezentuje Karlovarský kraj, po dvou Jihočeský kraj a Vysočinu, po třech kraj Královéhradecký, Zlínský a Moravskoslezský, čtyři Plzeňský, Ústecký, Liberecký, Středočeský, Pardubický a Olomoucký, pět sídlišť kraj Jihomoravský a sedm Prahu. Snahou bylo představit zástupce ze všech krajů, hlavním kritériem však byla umělekohistorická hodnota sídlišť. Výběr byl ovlivněn i snahou o pokud možno rovnoměrné zastoupení představitelů jednotlivých fází výstavby sídlišť v Čechách. Aby bylo možné zkoumaná sídliště navzájem

■ Poznámky

7 Hubatová-Vacková – Říha (pozn. 1).

8 Michal Kohout – David Tichý – Filip Tittl, *Collective housing / Hromadné bydlení*, Praha 2015.

9 Michal Kohout – David Tichý – Filip Tittl – Jana Kubánková et al. *Sídliště, jak dál?*, Praha 2016.

10 Markéta Mráčková – Barbora Šimonová – Viktor Vejvoda (edd.), *Legenda o sídlišti*, Praha 2014.

11 Rostislav Koryčánek (ed.), *Paneland: Největší československý experiment*, Brno 2017.

12 Jedním z mála historiků umění, kteří sídliště soustavně zapojovali do českých dějin umění, byl Rostislav Švácha, viz např.: Rostislav Švácha – Marie Platovská (edd.), *Dějiny českého výtvarného umění 1958–2000 VII/1*, Praha 2007, s. 45–51. – Tatána Petrasová – Rostislav Švácha (edd.), *Dějiny umění v českých zemích 800–2000*, Praha 2017.

13 Viz rozhovor Petra Zídka s Lucií Skřivánkovou v příloze *Orientace Lidových novin* ze 3. února 2018.

14 Viz rozhovor Petra Volfa s Rostislavem Šváchou v *Reflexu* 2000, č. 50, nazvaný příznačně *Ze sídliště neodejdu*.

15 Henrieta Moravčíková – Mária Topolčanská – Peter Szalay et al., *Bratislava: Atlas sídlisk / Bratislava: Atlas of Mass Housing*, Bratislava 2011.

16 Kimberly Elman Zarecor, *Manufacturing a Socialist Modernity: Housing in Czechoslovakia, 1945–1960*, Pittsburgh 2011 – česky viz pozn. 4.

17 Kimberly Elman Zarecor je profesorkou architektury na College of Design na Iowa State University. V myslech laické veřejnosti i většiny architektů je poválečná česká a slovenská architektura a její typické projevy – sorela a panelová sídliště – spojena s představou nuceného sovětského kulturního importu. Kniha Kimberly Elman Zarecorové ukazuje, jak je tento obecně přijímaný výklad zjednodušený. Autorka v ní mapuje složité utváření a neustále se měnící krajinu profesních spolků a politických institucí, které se podílely na poválečném směřování země, a rozkrývá, jak se v tomto kontextu vlastní vize meziválečné levicové avantgardy postupně proměňovaly do podoby, kterou ve 20. a 30. letech 20. století jen málokdo z jejich tvůrců dokázal anticipovat. Jedná se o první knihu, která nabízí ucelený pohled na poválečnou bytovou architekturu v bývalém Československu. Rozhovor s autorkou viz <http://artalk.cz/2017/09/12/12-9-2017-kimberly-elman-zarecor-co-nam-rika-minulost-o-budoucnosti-ceskych-sidlisk/>, vyhledáno 29. 7. 2018.

18 Lucie Skřivánková, Rozumět sídlištím, in: Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Eva Novotná (edd.), *Paneláci 1: Padesát sídlišť v českých zemích, Kritický katalog k cyklu výstav Příběh paneláku*, Praha 2016, s. 9.

19 Rostislav Švácha, Rekapitulace sídlišť, *Stavba VII*, 2000, č. 5, s. 36–41. Viz též Skřivánková (pozn. 18), s. 11.

20 Prvním výstupem byly v průběhu výzkumu výstavy ve veřejném prostoru krajských měst, které mapovaly tamější sídliště, dalším dvě knihy v češtině, jedna v angličtině a metodika. Vyvrcholením projektu pak byla výstava

porovnávat, byla zvolena forma pasportu s jednotně stanoveným obsahem, volně inspirovaným pasporty používanými v památkové péči.²¹ Velká část dat, která se v průběhu práce podařilo shromáždit, byla popsána, analyzována a publikována vůbec poprvé.²² Zmíníme početný tým badatelů, kteří se na katalogu sídlišť podíleli: Iví podíl má s jedenácti pasporty Michaela Janečková, sedmi přispěla Martina Koukalová, šesti editorka Eva Novotná, pěti Jindřich Chatrný, po čtyřech kapitolách zpracovala Jana Zajoncová i Martina Mertová, po třech Martin Strakoš a Ladislava Horňáková. Po jednom pasportu přispěli Klára Eliášová, Lucie Valdhansová, Jana Kořínková, Vendula Hnídková, Matyáš Kracík, Jan Krístek a Andrea Husseiniová. Socioložky Lucie Pospíšilová a Petra Špačková završily každou ze šesti kapitol sociodemografickou analýzou *Proměna obyvatelstva vybraných obytných celků*.

Paneláci nejsou knihou čistě odbornou, spojují v sobě odborný i laikům přístupný obsah bohatě ilustrovaný dobovými fotografiemi s kvalitními popiskami,²³ plány, plakáty, prospekty a citacemi z dobového tisku. Živoťný název naznačuje, že předkládané téma je nám všem velmi blízké, přestože to ve společnosti, v odborných kruzích i na knižním trhu dlouho vypadalo, že je tabuizované či vytěsňované. Zatímco česká společnost se sídlišti, v nichž žije téměř třetina obyvatel republiky, vcelku sžíla, jednalo se donedávna o značně nepopulární téma, kterým se v posledních letech více zabývaly jen projekty vznikající na půdě vysokých škol.²⁴ Laika kniha Paneláci může odradit snad jen tloušťkou (první díl má 463 stran, druhý 350). Oba díly se vzájemně doplňují, ale jsou koncipovány tak, že výborně fungují i samostatně. Lapidární název knihy, který vznikl jako přezdívka badatelského týmu, považují za velmi vydařený. Je geniálně stručný a chytlavý. Kniha tak svým názvem pomáhá bourat zažité bariéry a polidštěním klíčového pojmu umožňuje čtenáři přistoupit k tématu bez předsudků a nahlížet na něj zvidavými očima svých průvodců.

Přebaly obou knih s fotografií textury působí jako důvěrně známé a zároveň tajemné. První díl je na pohled betonovým panelem s montážním otvorem, jímž lze jako klíčovou dírkou nahlížet do historie i současnosti padesáti souborů reprezentujících postupně všechny vývojové etapy českých a moravských sídlišť. Druhý díl nese texturu solidních bytových dveří s umakartovým povrchem v desěnu dřeva opatřených kukátkem. Tyto dveře nás zvou k interpretaci vývoje českých sídlišť zařazené do evropského kontextu a osvětlí jejich periodizaci, která je jedním z největších přínosů knihy. Vzhledem k tomu, jak často má člověk důvod do knihy nahlédnout, je škoda, že se z lepené vazby při otevření uvolňuje nezatížená strana obálky. I přes tuhle lapalii kniha rozhodně stojí za četné otvírání a ani při intenzivním používání obálku nikdy zcela neztrácí.

Paneláci I

Obě knihy jsou přehledně strukturovány. *První, praktický díl* je katalogem padesáti českých sídlišť, zároveň však populární formou vypráví i jejich příběh. Na předsádce je vytištěna mapa ČR s jednotlivými kraji a 26 vyznačenými městy. Ke každému městu jsou přiřazeny názvy sídlišť seřazené do šesti kapitol odpovídajících šesti vývojovým fázím. Sídlíště jsou na mapce uvedena číslem stránky a kódem: číslice značí etapu a písmeno pořadí v kapitole. Každá kapitola má svoji barevnost, již jsou podtištěny úvodní tři strany, jména autorů sídliště v textu a závěrečné sociodemografické vyhodnocení. První strana každé kapitoly nese číslo vývojové fáze, druhá pojmenování fáze a seznam zařazených sídlišť. Katalogový list sídliště je uveden názvem města, názvem souboru, mapkou znázorňující polohu sídliště ve městě, přesným vymezením sídliště ulicemi, údaji o projektu, investorovi, o počtu bytů a obyvatel. U každého sídliště je popsána urbanistická koncepce nebo alespoň kontext jeho vzniku, samostatný odstavec je vždy věnován technologii výstavby a typům bytů a další umělecké výzdobě. Kniha tak připomíná důležitou skutečnost, že součástí výstavby sídlišť bylo od roku 1965 povinné propojení architektury s uměním,²⁵ které mělo sloužit estetickému povznesení socialistického člověka, obohatit a individualizovat prostředí tvořené převážně typizovanými objekty a především prezentovat ideologickou moc režimu.

Vstřícnost vůči různým typům čtenářů se odráží i v grafickém ztvárnění jednotlivých kapitol. Základní text každé kapitoly, příběh sídliště, je tištěn písmem běžné velikosti, odborné texty a popisky drobným písmem; citáty z dobového tisku jsou pak graficky trochu „přepálené“, velikost písma se blíží názvům kapitol. Pro přehlednost jsou kapitoly katalogu po straně nad číslem stránky rovněž označeny pojmenováním vývojové fáze. Katalog sídlišť, na jehož heslech se podílelo sedmáct autorů, je uveden krátkou statí *Rozumět sídlištím* editorky a autorky koncepce *Paneláků* Lucie Skřivánkové. Jeden z nejvýznamnějších počínů výzkumu, časovou periodizaci sídlišť, vytvořila a v obsáhlém textu *Panelové tvary v čase* popsala Martina Koukalová.²⁶ S pomocí této periodizace popsal tým badatelů historický vývoj sídlišť v českých zemích ohraničený lety 1945–1989. Výzkum 73 souborů potvrdil Šváchovu premisu, že existují soubory s architektonickými a urbanistickými kvalitami, které jsou významným dokladem doby nebo výjimečným stavebním počinem. Při stanovení jednotlivých vývojových etap českých sídlišť vycházel tým v čele s Martinou Koukalovou z historické a politologické periodizace, historických událostí ovlivňujících výstavbu, z vývoje prefabrikace a panelové technologie a ze stylových proměn architektonického a urbanistického pojetí. Jednotlivé fáze mohly v tutéž dobu existovat paralelně vedle sebe, což se projevilo hlavně během normalizace. Vývoj sídlištní výstavby probíhal v různých krajích a městech

odlišně, bylo proto rozhodnuto nepoužívat striktně vymezenou dataci.²⁷ Pro každou periodu byl zvolen termín, který ji co nejsrozumitelněji charakterizuje.²⁸ Koukalová stručně rekapituluje dosavadní tuzemské pokusy o periodizaci od Stanislava Súvy z VÚVA, sociologa Jiřího Musila, architektů Jana Krásného, Jiřího Hrušky, Iva Obersteina, Michala Hexnera s Jaroslavem Novákem, Marie Tomíškové z ÚÚR Brno, Michala Kohouta a kol. z FA ČVUT, uvádí i aktuální slovenskou periodizaci. Po vyhodnocení kladů a nedostatků navrhuje, zdůvodňuje a příklady ilustruje vlastní periodizaci, jež má celkem šest vývojových fází: *fázi dřevní, fázi socialistického realismu, pionýrskou, krásnou, technokratickou a fázi pozdních krásných a postmodernistických sídlišť*. Výstižnost pojmenování je až zarážející, periodizace byla okamžitě přijata, je využívána odborníky a pro veřejnost je dobře srozumitelná.

Největší část knihy, celých 400 stran, tvoří samotný katalog nazvaný *Fáze výstavby sídlišť. Sídlíšť Dřevní*

■ Poznámky

v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze s názvem *Bydliště: panelové sídliště*.

²¹ Pasport obvykle představuje dokumentaci stavu objektu k určitému datu s údaji o autorství, roku vzniku, slohovém zařazení a významu, doloženou fotografiemi a případně plány. V Panelácích obsahuje název současný, případně i původní, motto – citát z místního dobového tisku –, údaje o lokalitě, urbanistickém konceptu, autorech, technologii, typech domů, plánovaném a realizovaném počtu bytů, o uměleckých dílech, vybavenosti sídliště, údaje o roce a úplnosti dokončení souboru, příběh sídliště, profil hlavních autorů, srovnání původního a dnešního stavu, popis úprav, shrnutí hodnot z památkového hlediska. Pasport je zakončen demografickou studií, výčtem pramenů, seznamem literatury, je ilustrován dobovými fotografiemi, někdy obsahuje situaci či model; podrobněji viz Matyáš Kracík, *Metodika k dokumentaci, výzkumu a památkové ochraně panelových sídlišť*, Praha 2017, s. 28.

²² Srovnej Skřivánková (pozn. 18), s. 10.

²³ Popisky většinou rozšiřují a doplňují text kapitoly, jen výjimečně se stane, že pouze opakují informace uvedené ve statí.

²⁴ Vysoká škola uměleckoprůmyslová, Akademie výtvarných umění a Fakulta architektury ČVUT.

²⁵ Jana Kořínková, *Čtyřprocentní umění*, in: Karous (pozn. 6).

²⁶ Poprvé publikováno v roce 2014: Martina Flekačová, *Beautiful Boxes or Technocratic Grey? Towards a Periodic Definition of Czech Housing Estates Using the Example of Prague*, *Czech and Slovak Journal of Humanities. Historia Artium* IV, 2014, č. 2, s. 168–182.

²⁷ Na pouze časovou periodizaci vsadili méně šťastně autoři knihy Bratislava – atlas sídlisk (pozn. 15).

²⁸ Martina Koukalová, *Panelové tvary v čase*, in: Skřivánková – Švácha – Novotná (pozn. 18), s. 21.

fáze představuje kniha šest (zlínské Obceiny, litvínovské Sídliště Stalinových závodů, královéhradeckou Labskou kotlinu I., sídliště Norská v Olomouci, jindřichohradecký Otín a pražskou Solidaritu), z *Fáze socialistického realismu* sedm (I. obvod ostravského sídliště Poruba, ostrovský Nový Ostrov, pardubickou Duklu, sídliště Stalingrad ve Žďáru nad Sázavou, plzeňské Slovany, mikulovskou Novou ulici a ulici 22. dubna a kladenský Rozdělov), sídliště *Pionýrské fáze* devět (zlínské experimentální domy a dům G 40, plzeňský experimentální dům PL 60, pražské sídliště Herálecká a Antala Staška, příbramské Březové Hory, karvinský Ráj, liberecký Králův Háj, brněnský Juliánov, nové centrum města v Mladé Boleslavi a pražská Invalidovna). Kolik jedinečných bytových souborů vzniklo v nadějných 60. letech, ukazuje kapitola *Fáze krásných a humanistických sídlišť* (Krásná fáze), která obsahuje rekordních šestnáct hesel.²⁹ Najdeme zde kladenskou Sítinou, pardubické Polabiny, českobudějovickou Lidickou třídu, královéhradeckou Labskou kotlinu II, plzeňské Bory, brněnskou Lesnou, jihlavské Březinovy sady, ústeckou Severní Terasu, havířovské Podlesí, liberecký Wolkerák, liberecké Ruprechtice, teplický Šanov II, chomutovské sídliště Březenecká, olomoucké sídliště F1 i Svatý Kopeček a pražské Ďáblice. Reprezentativní vzorky dalších etap jsou opět menší, jejich vliv na obraz našich měst je však největší. *Technokratickou fází*, jež má největší podíl na donedávna tak negativním obrazu sídlišť v našich myslích, v knize představuje šest souborů – pražské Jižní Město, brněnské Bohunice a Starý Lískovec, plzeňský Lochotín, olomoucké Lazce, jablonecké Mšeno a litomyšlské Komenského náměstí. *Fázi pozdních krásných a post-*

modernistických sídlišť reprezentuje v katalogu pražské Jihozápadní Město, zlínské Jižní svahy, královéhradecké Moravské Předměstí, pardubický soubor Dašická, brněnské Vinohrady a pražský Nový Barrandov. Každému sídlišti jsou věnovány v průměru dvě strany textu a 3–5 stran fotografií a plánů. Kapitoly mají kolem 55 stran, z toho 10 stran každé kapitoly představuje rozbor demografického a socioekonomického vývoje sídlišť. Vzhledem k rozsahu informací se jeví množství stran věnovaných sociodemografickým údajům jako naddimenzované, další vydání by možná sneslo jistou redukci. Náročnější na čtení je jinak velmi dobře zpracovaný poznámkový aparát, jehož rekordně malý petič je řazený do sloupců o šíři hlavního textu.

Uměnovědný přístup k sídlištím a navržené dělení 45 let výstavby sídlišť do šesti lapidárně pojmenovaných vývojových fází je základem a kromě pasportizace samé i největším přínosem prvního dílu knihy. Katalog je doplněn přehledem panelových konstrukčních soustav používaných v ČR a slovníkem pojmů. Z grafických příloh katalogu je patrné, že autoři dali přednost množství informací, které původní plány a dobové fotografie mohou poskytnout, před jejich kvalitou a čitelností. Z odborného a především dokumentačního hlediska je toto rozhodnutí zcela pochopitelné. Za jistou nevýhodu považují absenci přehledných plánků jednotlivých sídlišť, které jsou nedílnou součástí např. bratislavského atlasu. U bratislavských sídlišť tak může čtenář porovnávat zásadní rozdíly ve velikosti souborů, vývoj a rozdíly v jejich urbanistické struktuře, v Panelácích se o tom v některých kapitolách, v nichž nejsou publikovány plány či modely, jen dočte. Drobný handicap je u českého katalogu úspěšně vyrovnán výčtem ulic vymezujících sídliště v úvodu každé kapitoly. Zatímco ve slovenském atlase se orientujete podle struktury, v Panelácích podle ulic. Graficky je mi jako čtenáři a urbanistovi bližší architektonické pojetí bratislavského atlasu, jehož hlavní editorka Henrieta Moravčíková je architektka. Plány jsou graficky tak čisté, že zobrazují jen objekty na podtisku katastrální mapy a postrádají detaily, jako jsou názvy ulic. Zatímco nad Atlase sídlisk si je možné dobře představit prostorovou kompozici sídliště, podle Paneláků je jednodušší soubor při vlastní návštěvě ve městě najít.

Paneláci II

Druhý, teoretický díl podává na téměř 300 stranách historii sídlišť v českých zemích. Zásadní pro druhý díl i pro celý projekt je kapitola Martiny Koukalové *Paneláky a Kublerův serialismus* o práci na metodě, již je možno uměleckohistoricky uchopit sériově vzniklé objekty. V předmluvě ke 2. dílu Rostislav Švácha shrnuje dosavadní stav evropského bádání o sídlištích. Vyplyvá z něj, že je na co navazovat, i to, že byl nejvyšší čas se tohoto úkolu zhostit i v Čechách. Nejnosnějšími jsou kromě Šváchových statí Evy Novotné a Michaely Janečkové. I informovaného čtenáře překvapí rozsah

experimentální výstavby v Čechách, o níž píše Eva Novotná pod názvem *Jak vyřešit bytový problém? Nařízení! Velmi čtivý je téměř reportážním způsobem napsaný text Michaely Janečkové Jak se staví panelák s podtitulem Příběh z doby, kdy výstavba souboru panelových domů typu G 40 byla ještě počinem novátorským a vzrušujícím*. Naopak jako nejméně přínosná se jeví stat' o nábytku, nazvaná *Bydlení v panelu*. Článek sice přináší působivé fotografie vzorového vybavení a reprodukce prospektů nábytkářských podniků, najdeme tu ale i nicneřikající celostránkové pohledy do expozice DBK či Mezinárodního veletrhu spotřebního zboží v areálu BVV v Brně. Širokému záběru knihy by odpovídala rovněž širší pojatá kapitola pojednávající o dobovém klimatu a zaměření nábytkové tvorby. Text působí především jako doprovod několika publikačně atraktivních propagačních materiálů.³⁰

Kapitoly tvořené devíti autory využívají stejnou strukturu, barevnost a grafiku jako první díl. Ilustrační fotografie a plány jsou větší, text doprovázejí citace a reprodukce z dobového tisku, dobových agitačních plakátů a reklamních letáků. Nositelka grantu a autorka koncepce Paneláků Lucie Skřivánková tentokrát zcela přenechala prostor svým spolupracovníkům. Lvi podíl na druhém dílu má Rostislav Švácha, nejen množstvím kapitol, ale i jejich záběrem. Švácha napsal úvodní kapitolu knihy *Paneláky bez pověr a iluzí*, prolog a epilog *Historie sídlišť* a úvodní uměleckohistorickou stat' každé z kapitol věnovaných jednotlivým fázím. Do hlavního bloku knihy, jímž je *Historie sídlišť*, přispěli po dvou statích Martina Koukalová a Michaela Janečková, jednou statí Eva Novotná, Vendula Hnídková, Jana Zajoncová, Jindřich Chatrný a Martin Veselý. Demografický a socioekonomický vývoj a výhled shrnuly autorky Petra Špačková a Lucie Pospíšilová sympaticky v jediné kapitole. Na závěr je zařazena kapitola otvírající debatu o možnostech památkové ochrany vybraných sídlištních souborů a staveb. Matyáš Kracík v ní předkládá i podrobný přehled dosavadní

■ Poznámky

29 Tato kapitola obsahuje dvě malé výjimky: jedno heslo se týká tzv. Wolkeráku – výjimečně zdařilého domovního bloku ve Wolkerově ulici v Liberci, který nelze nazvat souborem, ledaže by další stavbou souboru byla několikaetupňová garážová podnož domu. Naopak pozoruhodný soubor Svatý Kopeček v Olomouci má prefabrikované pouze stropy.

30 Autor textu Jindřich Chatrný je přitom autorem pěti kvalitních katalogových hesel knihy (Mikulov, Brno – Juliánov, Brno – Lesná, Brno – Bohunice a Starý Lískovec a Brno – Vinohrady). Rozsahem informací, hloubkou záběru, systematickostí i výběrem ilustračních materiálů Chatrného text výrazně převyšuje kapitola katalogu výstavby Paneland Úsporný, účelný a hlavně univerzální – viz Koryčánek (pozn. 11), s. 115–141.

tristní úroveň ochrany sídlišť u nás. Rozdíl mezi rychlým přijetím hodnot moderní meziválečné architektury, již se památkové ochrany mnohdy dostalo již po třiceti letech od výstavby, a většinovým odmítáním hodnot architektury poválečné vysvětluje tendenci ztotožňovat stavební díla s dobou, v níž vznikla. Nostalgie po první republice a jedinečnost staveb té doby pramení z převahy individuálních zakázek vedla k větší ochotě meziválečné stavby chránit. Naopak nechtěl připomínat si dobu totality, stejně jako značná setrvačnost myšlení památkářů a především pracovníků ministerstva kultury v názoru na to, jaké hodnoty má smysl chránit, mají za následek, že památkově chráněná jsou pouze nemnohá sídliště ve stylu socialistického realismu, která jsou tvořena výhradně zděnými domy. Kromě šesti věžových nebývale monumentálních „dělnických paláců“ v Kladně-Rozdělově má status kulturní památky jen několik soliterních objektů občanské vybavenosti – kulturní domy v Ostrově u Karlových Varů a v Březových Horách v Příbrami, kino Radost v Havířově, hotelový dům na pražské Invalidovně a zhruba dvacet objektů sídliště Poruba postaveného v období sorely za použití tvarosloví vycházejícího z paladiánského neoklasicismu a české neorenesance. Z výše uvedeného je patrné, že s výjimkou nadčasových peretovských věžových paláců v Kladně a hotelového domu na Invalidovně chráníme dosud pouze socialistický historismus. Ale tak jako on má své místo v dějinách architektury i v seznamu nemovitých kulturních památek MK ČR, věřím, že je díky Panelákům naleznou i vybrané architektonicky a urbanisticky kvalitní autorské realizace modernistických sídlišť. Lucie Skřivánková v Panelácích nabízí široké veřejnosti praktický návod,

jak rozumět sídlištím, a encyklopedicky uspořádanou sumou poznatků zároveň tvoří základnu pro udržitelný rozvoj sídlišť, založený na znalosti jejich typovosti a zároveň jedinečnosti.

V závěru autoři vyslovují přání, aby výsledky jejich práce vzbudily zájem o další bádání – koneckonců z praktických důvodů bylo publikováno jen padesát sídlišť a i o nich lze poznatky dále prohlubovat. Rostislav Švácha pak své kapitoly věnuje přímo obyvatelům sídlišť. Ti dostali v Panelácích obrovský dar. Konečně se dozvěděli, že nebydlí v králíkárnách, ale v domech a souborech, které jsou součástí dějin architektury české a dokonce i světové, že jejich domy a soubory mají konkrétní tvůrce se sny a vizemi, které se v některých případech směly uskutečnit. Lidé, kteří jsou s bydlením na sídlištích spokojeni, to budou moci říkat nahlas. Další se mohou stát spokojenějšími díky poznání, které jim kniha přinese. Ti všichni jsou nadějí pro budoucí kultivovaný vývoj sídlišť.

Kniha má však mnohem širší cílovou skupinu,³¹ než jsou obyvatelé sídlišť. Knihu by měly v první řadě pořídit obecní knihovny, neboť v každé obci je nějaký panelák, s nímž je třeba adekvátně nakládat; do svých příručních knihoven i jako rukověť pro zodpovědné pracovníky by ji měly pořídit stavební úřady a městské části, které o budoucnosti sídlišť spolurozhodují. Knihu lze doporučit ministerstvům místního rozvoje, životního prostředí a v neposlední řadě i kultury, aby o budoucnosti sídlišť rozhodovala co nejkvalifikovaněji – k tomu jsou třeba dobré znalosti a kniha Paneláci je v současné době jejich největší dostupnou zásobárnou. Knihu by si měli pořídit i památkáři, neboť oni nesou svůj díl zodpovědnosti za to, co bude ministerstvu kultury předkládáno jako objekty či celky hodné památkové ochrany. Ministerstvo kultury ustrnulo ve čtvrt století staré rétorice o bezcennosti panelových sídlišť, kterou u jednotlivých staveb s úspěchem hodným bájněho krále Pyrrha prokládá machiavelistickou argumentací jako v případě nedávno odstraněné mazutové výtopny sídliště Invalidovna: „Jde o cenný příklad architektonického a konstrukčního experimentu z 60. let 20. století, ale konstrukce střechy má vážné konstrukční vady, je v havarijním stavu a po nezbytné obnově by ztratila velkou část své památkové hodnoty.“³² Jako potěšující pro autory a poněkud komplikující realizaci závěrečných doporučení recenzenta se jeví skutečnost, že první díl knihy je již zcela rozebrán, k dostání už není ani druhý díl. Berme to jako znamení zájmu o dlouho neřešený problém a jako příslib rozšíření řad poučených občanů, kteří budou schopni přispět ke kvalifikované obraně veřejného zájmu, jímž je mimo jiné rozlišení souborů, které je možné a vhodné kultivovaně dostavět, od těch, které je pro jejich nesporné, byť zanedbané hodnoty nutné chránit pro budoucí generace jako doklad invence českých architektů a toho, že i v politicky obtížné době mohla vzniknout kvalitní architektura světové úrovně.

Pokud by nebylo možné realizovat v dohledné době dotisk knihy, bylo by dobré zvážit možnost vydání její zpoplatněné elektronické verze.

The Paneláks a metodika dokumentace a výzkumu sídlišť

Na závěr je třeba ještě připojit krátkou zmínku o dvou publikacích, které s Paneláky, potažmo celým projektem úzce souvisí.

První z nich je anglický výbor z Paneláků, který vyšel jako druhý ze tří titulů v roce 2017 – 282stránková kniha *The Paneláks: Twenty-Five Housing Estates in the Czech Republic*³³ s betonovou texturou na přední a plakátem ke slavnému filmu Věry Chytilové *PANELSTORY: aneb jak se rodí sídliště* na zadní straně obálky. Anglická verze Paneláků je katalogem 25 sídlišť, která jsou převzata beze změn. Z prvního dílu přebírá rovněž úvod *Rozumět sídlištím* a klíčový text Paneláků, periodizaci Martiny Koukalové *Panelové tvary v čase*, z druhého dílu Šváchův *Prolog a Epilog*. Knihu doplňují dvě přepracované statě z druhého dílu. *Z Bydlení v panelu* Jindřicha Chatrného je dobrý text *Living in prefabrication* a spíše etnografická stať *Počátky bydlení na Jižním Městě očima pamětníků* Martina Veselého je nahrazena propracovanějším, sociodemografickými daty podloženým textem *My estate is my home*. Samostatná sociodemografická kapitola Petry Špačkové a Lucie Pospíšilové *Social Status of Housing Estate in Czech Cities* zasazuje bydlení na sídlištích do evropského kontextu. Kapitola o ochraně sídlišť do anglické verze zařazena nebyla.

Posledním, neméně důležitým výstupem projektu je *Metodika k dokumentaci, výzkumu a památkové ochraně panelových sídlišť*, certifikovaná ministerstvem kultury, jejímž autorem je Matyáš Kracík.³⁴ Na rozdíl od obou dílů Paneláků se jedná o text bez obrazového doprovodu, ale informačně je obdobně hutný a zásadní. Jedinou obrazovou přílohou je ukázkový třístránkový pasport mosteckého sídliště Podžatecká.³⁵ Zatímco Paneláci předkládají vývoj modernistických sídlišť ve druhém a obsáhlý katalog v prvním díle, Metodika podává to, co by nás mělo zajímat vlastně nejvíc: návod, jak se sídlišti pracovat do budoucna. Útlý 74 stran dlouhý text, dostupný zatím pouze v elektronické podobě,³⁶ si tak může s výhodou pořídit každý,

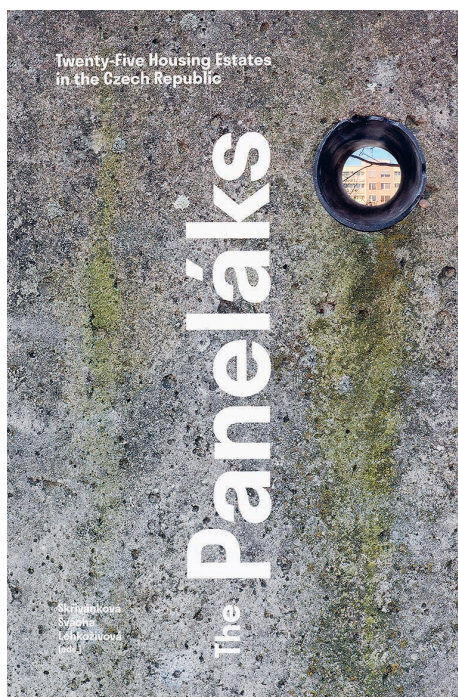
■ Poznámky

31 Výčet potenciálních uživatelů uvádí Matyáš Kracík v Metodice k dokumentaci, výzkumu a památkové ochraně panelových sídlišť – viz Kracík (pozn. 21), s. 7, 8.

32 Karolina Jirkalová, Výtopna nedostala ochranu, *Art & Antiques*, 2018, č. 3, s. 10–19.

33 Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Irena Lehkožiová (edd.), *The Paneláks: Twenty-Five Housing Estates in the Czech Republic*, Praha 2017.

34 Kracík (pozn. 21).

kdo nestihl koupit prvního a druhého dílu, a všichni, kdo se soukromě či profesně sídlíšti nějak zabývají. Zatímco Paneláci představují 50 českých sídlíšť a The Paneláks zužují výběr na 25, Metodika přináší „TOP 10“, deset sídlíšť, která si na základě důkladné pětileté analýzy renomovaného týmu badatelů zaslouží památkovou ochranu. Metodika je určena odborné i laické veřejnosti – architektům, úředníkům, badatelům i občanům a občanským sdružením. Těm všem pomůže zorientovat se v problematice poválečné hromadné bytové výstavby. Může být nápomocna každému, kdo bude usilovat o formulování poznatých hodnot do nedávna zatracované výstavby a třeba i o památkovou ochranu těchto hodnot. Památkářům poslouží při výzkumu, dokumentaci a vytipování potenciálních památkových zón a kulturních památek, pracovníkům ministerstva kultury při posuzování návrhů na prohlášení sídlíšť za památkové zóny či objektů na jejich území za kulturní památky. Využít ji může státní správa a především samospráva při rozvahách o úpravách sídlíšť, zadávání architektonických soutěží na jejich revitalizaci, a také architekti a urbanisté.³⁷ Metodika předkládá vyčerpávající přehled způsobů ochrany vycházející z platné legislativy (památkového i stavebního zákona) včetně platných, ale zcela nevyužívaných nástrojů. Metodika obsahuje i seznam všech 73 sídlíšť včetně autorů jejich pasportů. Odkazuje tak na odborníky, kteří jsou znalci příslušné oblasti a mohou být nápomocni při dokumentaci, výzkumu a ochraně konkrétních sídlíšť.

Paneláci, a co dál?

Týmu Lucie Skřivánkové se podařilo bezezbytku splnit vytčený cíl: ukázat, že všechna sídlíště nejsou stejná, některá svými kvalitami naplňují znaky výjimečného architektonického a urbanistického počínu, mají velký obytný potenciál a jsou součástí našeho kulturního dědictví, s nímž musíme uvážlivě nakládat. Bylo odvedeno obrovské množství záslužné práce, ale přesto je to vlastně začátek. Zatímco periodizace Martiny Koukalové může být vzorem i pro jiné země, my bychom měli pokračovat v práci s potenciálem, který naše sídlíště představují. Humanizaci sídlíšť se Paneláci věnují spíše okrajově a jejich hodnocení je dosti přezíravé. V západní Evropě je to však přinejmenším od 80. let frekventované téma, země východního bloku se mu věnují prakticky i teoreticky³⁸ již od 90. let 20. století. K humanizaci a modernizaci sídlíšť by se zjevně mělo přistoupit stejně nezaujatě jako k hodnocení sídlíšť samotných. Paneláky navrhovaná památková ochrana nejlepších českých sídlíšť je také otevřeným tématem, k němuž by měla vzniknout široká odborná diskuse. Zatímco u starších památek je běžné větší množství vývojových etap a památková doktrína vyvíjející se v čase určuje, do jaké etapy a podoby je žádoucí objekt uvést, měli bychom podrobit zkoumání oprávněnost u nás dosud převažujícího přístupu památkářů, že zateplené sídlíště s výměňnými okny ztratilo veškeré hodnoty dřív, než jsme je stačili rozpoznat. Např. v Polsku již jsou některé domy³⁹ postavené panelovou technologií památkově chráněné, a odpovídající formy ochrany se tam dočkali i první obytný soubor.⁴⁰

Hana ŘEPKOVÁ

■ Poznámky

35 Vzhledem k tomu, že se jedná o reprodukci výstavního panelu, je z formátu A4 patrná struktura pasportu, nikoliv detaily jako např. text popisek či zdroje.

36 Viz http://invenio.nusl.cz/record/374469/files/metodika_k_dokumentaci_vyzkumu.pdf, vyhledáno 11. 12. 2018.

37 Kracík (pozn. 21), s. 7, 8.

38 Např. v Polsku vyšla publikace o modernizaci obytných souborů už v roce 2001, v reedici pak o šest let později: Jan Maciej Chmielewski – Malgorzata Mirecka, *Modernizacja osiedli mieszkaniowych*, Warszawa 2001.

39 Např. pavlačový mezonetový dům s obchodním partem z let 1958–1960 od Emunda Frackiewitze, Jadwigy Grabowské-Hawrylak a manželů Tawczyńskich nacházející se v centru polské Wrocław v blízkosti hlavního nádraží na ulici Kollataja 9–12.

40 Soubor sedmi věžových domů s občanskou vybaveností z let 1968–1978 byl navržen Jadwigou Grabowskou-Hawrylak v metabolickém slohu s atypicky tvarovanými fasádními panely na Grunwaldském náměstí 4–16 ve Wrocławu.

Poslední svazek série Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Severní Čechy

Viktor Sušický a kolektiv: *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Severní Čechy*, Praha 2017, Agentura Pankrác, 384 s., ISBN 978-80-86781-34-1

Na sklonku roku 2017 došlo k završení jednoho z významných vydavatelských počínů na poli české kastelologie. V nakladatelství Agentura Pankrác byl totiž publikován závěrečný pátý svazek série *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků*. Je věnován panským sídlům v regionu severních Čech a navazuje na dříve vytištěné knihy Střední Čechy (2000 a 2., revidované vydání 2015), Jižní Čechy (2002), Západní Čechy (2006) a Východní Čechy (2012). Předchozí čtveřici svazků autorsky připravoval legendární specialista na české hrady a jedna z nejvýznamnějších osobností naší kastelologie, prof. Tomáš Durdík, který však v roce 2012 nečekaně zemřel. Viktor Sušický, autor fotografických částí těchto publikací a nakladatel, se však i přes tuto ztrátu rozhodl celou edici dokončit. S ohledem na náročnost takového typu vícedílných publikací to lze jedině uvítat, neboť je vždy škoda, zůstanou-li podobné tematické řady v podobě pouhého torza.

Územní záběr pátého svazku je vymezen hranicemi Ústeckého a Libereckého kraje a zahrnuje celkem na 84 objektů. Vedle již zmíněného Viktora Sušického se na jeho vzniku jako autor podílel rovněž Michal Doskočil, pérové kresby pak vytvořili Jaroslava Durdíková a Petr Durdík. Základním kritériem pro zařazení zřícenin panských sídel do této publikace bylo dochování zdí v jakékoliv viditelné formě. Čtenář zde tedy může nalézt rozsáhlejší hradní komplexy (Hasištejn, Házmburk, Osek, Ralsko, Střekov etc.), stejně jako objekty, jejichž pozůstatky jsou o poznání skromnější (např. Šebín, Varta, Vřísek u Drchavy či Žerotín u Panenského Týnce). Publikace je zaměřena především na fotografickou dokumentaci sídel, stejně jako předchozí svazky, čemuž se přizpůsobuje taktéž podoba textů. Historií jednotlivých objektů se autoři zabývají jen velmi stručně a hlavní pozornost zaměřují především na detailní popis jejich podoby a dochovaných pozůstatků. Ve spojení s velice kvalitním fotografickým materiálem, který nepochybně tvoří důležitou páteř knihy, jde tedy o velmi cenný zdroj informací zachycující současnou podobu objektů, z nichž se nemalá část vlivem pokračujícího chátrání postupně proměňuje. Jedná se tedy také o dokumentaci, která vedle vlastní informační hodnoty může přispět rovněž při budoucích projektech na konzervaci zdí nebo opětovnou dostavbu jeho zřícených částí jako doklad o podobě hmoty sídla v tomto časovém období či o umístění cenných architektonických prvků. Autoři při tom hojně pracovali s dosavadní odbornou literaturou a čtenář se zde tedy setká se jmény řady badatelů,